

## SORTIMENTUL DE PLANTE MEDICINALE ȘI AROMATICE DIN COLECȚIILE GRĂDINILOR BOTANICE

G. RĂCZ, ELISABETA RĂCZ KOVILLA

Grădinile botanice din Europa, înființate în perioada Renașterii, au avut cu prisosință caracter medico-botanic (8). În măsura descoperirii și explorării florei ținuturilor exotice, grădinile botanice au încercat să ogliundească și vegetația unor meleaguri îndepărtate, a diferitelor zone climatice, iar începând din a doua jumătate a secolului XVIII s-a pus un accent din ce în ce mai mare pe grupele taxonomice, pe sistematizarea lor.

În cursul acestei evoluții în majoritatea grădinilor botanice din Europa s-a păstrat un sector de plante de interes economic, în mod special de plante medicinale. Motivul este dublu: pe de o parte tradiția legată și de interesul vizitatorilor, pe de altă parte numărul mare de specii de interes terapeutic. Acestea din urmă depășesc cu mult numărul de plante alimentare, oleaginoase, tehnice și pot fi comparate numeric numai cu categoria speciilor melifere și ornamentale. La ora actuală în țara noastră 174 de specii sînt considerate oficial ca medicinale și aromatice.

Prima grădină botanică din țara noastră a fost probabil cea înființată de Iosephus Benkő la Aita Medie în județul Covasna, cu 200 de ani în urmă și însumînd aproximativ 600 de specii (1). Actualele grădini botanice au colecții importante de plante medicinale și aromatice. La organizarea lor se ține cont de o serie de criterii pe care le prezentăm în cele ce urmează.

### 1. Noțiunea de „plantă medicinală“

Noțiunea de „plantă medicinală“ este istoric condiționată. În trecut s-au utilizat în scopuri terapeutice specii care la ora actuală nu mai sînt folosite, iar în prezent sînt solicitate specii care nu figurează în lista plantelor medicinale (10). Aceste schimbări, strîns legate de evoluția teraputiciei, trebuie să fie reflectate de colecțiile de plante medicinale din grădinile botanice. Nu este necesar să se renunțe neapărat la specii care azi nu mai prezintă interes terapeutic, dar în asemenea cazuri se cere să se schițeze istoricul utilizării lor. La ora actuală un număr mare de specii la care s-au consemnat cîndva utilizări farmaceutice (10) nu mai pot fi considerate ca plante medicinale: *Anthyllis vulneraria* L., *Belonica officinalis* L., *Carlina acaulis* L.,

*Drosera rotundifolia* L., *Ephedra distachya* L., *Genista germanica* L., *Juniperus sabina* L., *Nasturtium officinale* R. Br., *Polygala comosa* Schkuhr, *Salvia aethiopsis* L., *Sanicula europaea* L., *Sempervivum tectorum* L., *Stellaria media* (L.) Cyr., *Verbena officinalis* L. Alte specii sînt folosite azi pe scară largă, fiind prelucrate și de industria noastră de medicamente, dar nu figurează întotdeauna între plantele medicinale (10): *Cynara scolymus* L., *Datura innoxia* Mill., *Dracopis macedonica* L., *Helleborus purpurascens* W. et K., *Hibiscus trionum* L., *Ribes nigrum* L., *Silybum marianum* Gaertn., *Tagetes patula* L.

## 2. Plante folosite în medicina populară

În medicina populară românească s-au folosit și se mai folosesc foarte multe specii care nu figurează în rîndul plantelor medicinale din nomenclatorul oficial al terapauticii contemporane. Tezaurul etnobotanic (2) de interes terapeutic (5) merită să fie oglindit de colecțiile grădinilor botanice cu o condiție: să se specifice unde și în ce scop sînt folosite. Astfel, *Nepeta cataria* L., *Parnassia palustris* L., *Tamus communis* L., *Veronica beccabunga* L. nu mai pot fi incluse în categoria plantelor medicinale propriu-zise, dar pot reprezenta exemple de specii din etnologia noastră medicală.

## 3. Criterii de clasificare (amplasare)

Speciile de interes medicinal se găsesc în majoritatea grădinilor pe de o parte în cadrul reprezentanților familiei respective din sectorul taxonomic, pe de altă parte în colecția de plante medicinale. În această situație ar însemna o repetare, dacă și în cadrul colecției de plante medicinale speciile ar fi grupate după aceleași criterii sistematice. Totuși vom ține cont și de această posibilitate în stabilirea criteriilor de clasificare.

### 3.1. În funcție de poziția taxonomică.

Gruparea speciilor pe familii (4) asigură posibilitatea stabilirii relațiilor chemotaxonomice și respectiv farmacotaxonomice. În primul caz se apelează la principalele caractere fitochimice corelate cu poziția sistematică. Astfel, reprezentanții familiei *Malvaceae* se caracterizează prin prezența substanțelor mucilaginoase din grupa poliuronidelor, cei ai familiei *Cruciferae* (*Brassicaceae*) prin capacitatea de biosinteză a glucosinolaților (glicoside ale senvolilor), speciile din familia *Caryophyllaceae* prin cantitățile apreciabile de saponozide triterpenice, substanțe care conferă acestor unități taxonomice și proprietăți terapeutice bine definite. În cel de al doilea caz este vorba de unele acțiuni farmacodinamice care pot servi la caracterizarea biosistematică a familiei, reprezentînd totodată un caracter terapeutic comun. Astfel, familia *Labiatae* (*Lamiaceae*) este dotată cu proprietăți sedative, acțiunea depri-mantă asupra sistemului nervos central fiind stabilită experimental la 96% din cele 80 de specii cercetate pînă în prezent (6, 7).

Depășind posibilitatea clasificării respectiv amplasării pe familii, o încercare de corelare a compoziției chimice și/sau a acțiunii terapeutice cu aspecte filogenetice de mai mare anvergură ar însemna o inițiativă intere-

santă. Astfel, compușii iridoidici sînt răspîndiți în supraordinea (în accepțiunea lui Thorne, 9) *Corniflorae*, *Loasiflorae*, *Lamiiflorae* și *Gentianiflorae* (3).

### 3.2. În funcție de întrebuințări.

Vizitatorii unei grădini botanice se interesează mai ales de posibilitatea utilizării plantelor medicinale fiind vorba tocmai de criteriul în baza căruia s-a înființat acest sector în cadrul grădini botanice. O clasificare bazată pe principalele domenii de utilizare poate fi acceptată cu condiția ca pe etichetă sau în ghidul grădini să se găsească și explicația necesară. Astfel, dacă în grupa plantelor cu acțiune laxativă purgativă alături de *Rheum palmatum* L., *Frangula alnus* Mill. sau altele se cultivă și *Ricinus communis* L. fără o precizare cu privire la semințele care reprezintă materie primă industrială, dar nu pot fi folosite ca alare, fiind deosebit de toxice, clasificarea (amplasarea) aceasta poate să ducă la confuzii, inclusiv la accidente.

În general caracterul de „plante toxice” este echivoc. Toxicitatea este o noțiune foarte relativă, condiționată de doză. Unele specii „toxice” nu prezintă practic nici un pericol pentru om, altele, mai puțin toxice, intrînd în furajul animalelor domestice pot provoca intoxicații. Dintr-o listă de „plante toxice” (10) la unele nu sînt necesare măsuri de precauție la om: *Alkanna tinctoria* (L.) Tausch., *Anemone ranunculoides* L., *Clematis vitalba* L., *Coronilla varia* L., *Ephedra distachya* L., *Ranunculus acer* L., *Stellaria graminea* L.

### 4. Caracterul instructiv-educativ

Grădinilor botanice le-a revenit întotdeauna un rol hotărîtor în promovarea utilizării plantelor de interes economic. Numeroase specii care au devenit esențiale pentru alimentație sau diverse ramuri economice au fost cultivate întii în grădini botanice. Acest rol de pionierat îi revine și în prezent colecțiilor de plante medicinale din grădinile noastre botanice.

Valoarea terapeutică a speciilor din colecțiile de plante medicinale nu poate fi oglindită de o singură indicație ci necesită unele precizări. De la bun început se cere să se facă o distincție netă între utilizările bazate pe cercetări experimentale, confirmate clinic și cele dubioase. În lucrări floristice se întilnește uneori înșirarea unui număr mare de „virtuți terapeutice” fiind găsite de autor în bibliografia consultată. Dacă de exemplu la *Saponaria officinalis* L. se înșiră folosirea „contra catarului pulmonar, tusei, a diferitelor boli de piele, gută, reumatism, scrofuloză, are proprietăți sudorifice și depurative”, atunci aceste informații nu prezintă nici o valoare, unele din entitățile specificate fiind complet depășite și respectiv cunoscîndu-se bine ce se poate aștepta de la această specie medicinală.

Colecțiile de plante medicinale nu pot avea menirea să furnizeze studenților și, în general, categoriilor largi de vizitatori noțiuni terapeutice cu aplicabilitate nemijlocită. Informațiile pot fi cuprinse succint fie în ghidul grădini botanice, limitîndu-se la cunoștințele strict necesare și autentice, fie pe tabla indicatoare.

În zilele noastre colecțiile de plante medicinale din grădinile noastre botanice pot contribui din plin la prezentarea prejudiciilor aduse genofondului nostru natural prin recoltarea plantelor medicinale din flora spontană

## 5. Caracterul economic

Ponderea terapeutică și economică a plantelor folosite sub formă de ceaiuri medicinale a scăzut foarte mult față de oricare perioadă din trecut. Azi se cultivă pe suprafețe de zeci sau sute de hectare unele specii din care se obține medicamentul industrial. Astfel, din *Digitalis lanata* Ehrh. industria noastră de medicamente realizează întregul sortiment autohton de medicamente cardiotonice, dar degețelul linos nu poate fi administrat ca atare bolnavilor. Este vorba de una din cele mai importante specii medicinale care nu ar trebui să lipsească din nici o colecție, dar la care o specificare privind valoarea terapeutică și cea economică este necesară tocmai pentru a preveni eventuala utilizare directă de către populație.

Majoritatea plantelor condimentare prezintă acțiuni terapeutice. În consecință în colecțiile de plante medicinale pot fi incluse și cele condimentare sau, dacă acestea din urmă sînt prezente într-un sector separat, atunci cunoștințele necesare privind valoarea lor terapeutică (indicațiile și contra-indicațiile) pot fi specificate în ghidul grădinii sau pe tabla indicatoare.

În deceniul din urmă a crescut importanța plantelor folosite la realizarea unor produse cosmetice. Dintre acestea unele se prelucrează numai industrial, altele pot fi folosite însă și printr-o prelucrare simplă în orice familie.

Un interes economic deosebit prezintă acele specii de plante medicinale care pot servi la valorificarea terenurilor slab productive sau neproductive, la consolidarea solului, la prevenirea eroziunii. Considerăm că ar fi deosebit de util dacă s-ar da exemple în acest sens: *Glycyrrhiza glabra* L. poate fi cultivată pe soluri drenate, contribuind la fixarea nisipurilor; *Acorus calamus* L. poate servi la popularea unor stațiuni inundate, șanțuri, malul apelor stagnante sau lin curgătoare. Ambele specii sînt mult căutate în sectorul farmaceutic.

## BIBLIOGRAFIE

1. BORZA, AI. — *Date floristice și etnobotanice din secolele XVI—XVIII privind România*. Studii și Cercet. Biol. Cluj, vol. 8, 1957, nr. 3—4, p. 307.
2. BUTURĂ, V. — *Enciclopedia de etnobotanică românească*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
3. DAHLGREN, R.M.T. — *A revised system of classification of the Angiosperms*. Bot. Journ. Linnean Soc. vol. 80, 1980. No. 2, p. 91.
4. FROHNE, D., JENSEN, U. — *Systematik des Pflanzenreichs*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York, ediția 2, 1979.
5. RĂCZ, G. — *Considerații asupra valorii plantelor întrebuințate în medicina populară*. Farmacia vol. 8, 1960, nr. 2, p. 97.
6. RĂCZ—KOTILLA, ELISABETA, RĂCZ, G., JÓZSA, I. — *Activity of some species belonging to Labiatae on the central nervous system of mice*. Acta Horticulturae vol. 96, 1980, p. 49.
7. RĂCZ—KOTILLA, ELISABETA, JÓZSA, I., RĂCZ, G. — *Acțiunea sedativă a unor specii de Labiatae (Lamiaceae)*. Revista Medicală vol. 26, 1980, nr. 2, p. 125.
8. THOMAS, CH. A. — *The seeds of Botany*. Natur. Hist. vol. 90, 1981, p. 50.
9. THORNE, R.F. — *A phylogenetic classification of the Angiosperms*. Evolutionary Biology vol. 9, 1976, p. 25.
10. \* \* \* — *Flora R.S. România*, vol. XIII, Ed. Academiei, 1976 (p. 123).